

O ODNOSU I UZAJAMNIM VEZAMA KNJIŽEVNOSTI PISANE NA LATINSKOM I NARODNIM JEZICIMA

1. Neprijeporna je činjenica da književnost latinskog izraza, u kojem se god narodu javi, nosi u sebi i nadnacionalne karakteristike, u prvom redu zbog latinskog jezika i značajnog repertoara motivsko-tematskih kompleksa, metrike, književnih vrsta, nastalih u jedinstvenom rimskom izvorištu i razvijajućih se u okviru općeevropskoga neolatinizma. Ne upuštajući se u razmatranje veza neolatiniske književnosti s rimskom i s latinskim stvaralaštvom u modernijoj Evropi, usredotočio bih sada načelno pozornost na odnos latinske književnosti pojedinih nacionalnih književnosti prema književnosti na narodnom jeziku.

Da bi se uočila uklopljenost latiniteta u cjelovito tkivo nacionalne književnosti, uz vertikalna nužna su detaljna horizontalna istraživanja, tj. u prvom redu istraživanja svih estetskih i idejnih spojnica među suvremenim književnim zbivanjima i latinskog i narodnog jezičnog izraza u okviru jedne nacionalne književnosti.

Dvojestvo nadnacionalnoga (internacionalnoga) i nacionalnoga, koje je tipično za latinske književnosti, javlja se na drugi način i u svim književnostima pisanim narodnim jezikom.

Iz indicija o stupnju međuodnosa i uzajamnog prožimanja književnosti narodnoga i latinskoga izraza proishodi i metodološki imperativ: kompleksnom istraživanju obaju književnih medija valja pristupiti s istih pozicija estetskih i književnopovijesnih. Takav istovrstan stav — koji dakako uključuje zakonitosti dvaju jezičnih izraza i s njima povezanu tradiciju — nametnut će i kvalitativno nov pogled na periodizaciju neolatiniske književnosti, s jasnijom mogućnošću lučenja, koliko latinska književnost ima imanentnih razvojnih specifičnosti, a koliko se ona priklanja ili posve uklapa u opću shemu stilskih epoha književnosti pisanih na narodnim jezicima.

O metodologiji se dakle radi. Ako nije novo u činjenicama književnopovijesnim i pokojem književnopovijesnom pregledu, to je pitanje kao problem književnoteoretski pa i književnopovijesni u svakom slučaju novijeg datuma. Treba ga zapravo u svoj otvorenosti i sasvim jasno tek postaviti: problem, naime, uzajamnosti književnog stvaranja na latinskom i na narodnom jeziku, kako u okviru jedne nacionalne književnosti, tako i pogotovu u okviru evropske i svjetske književnosti.

Od utemeljenih razmišljanja, koja su prvenstveno književnopolitijska, ali i s izričitim teoretskim implikacijama, naveo bih na početku tri najmarkantnija iz našeg desetljeća.

Baveći se posebice antologijom Damasa Blyenburga *Veneres Blyenburgicae sive amorum hortus* (obj. u Dordrechtu 1600), L. Forster prikazuje internacionalni utjecaj nekih djela neolatinskog pjesništva s petrarkističkim konvencijama. S pravom ističe potrebu komparativnog istraživanja književnika narodnog i latinskog izraza¹. Na istoj je visokoj razini detaljnih istraživanja i metodološke istančanosti McFarlaneova rasprava o simbiozi, kako je autor zove, pjesništva na latinskom i na francuskom jeziku u doba Plejade². U takav kontekst razmišljanja pripada i Schnurova rasprava o njemačkom epigramu, u kojoj se latinski jezik humanista naziva primaljom književnosti na narodnom jeziku³.

2. Vrijedno je istaknuti sada neke pojedinosti iz istraživanja nacionalnih književnosti, koja bez dvojbe upućuju na isti problem odnosa i uzajamnosti dvaju izraza književnih, narodnog i latinskog.

2. 1. Počnimo s talijanskom književnosti, koja nije samo najstarija i najbogatija latinističkim stvaranjem, nego su, čini mi se, i njezini istraživači najviše bili skloni promatrati u povezanosti svoju književnost talijanskog i latinskog izraza. Tako npr. De Robertis, govoreći o bilingvizmu u talijanskom quattrocentu, ističe striktnu međuzavisnost latinskog i talijanskog stvaranja u to doba, simbiozu talijansko-latinsku baš u Toscani, i to u Firenzi⁴. Arnaldi dokumentirano raspravlja o utjecaju Petrarke na talijanske ljubavne latiniste quattrocenta⁵. Koliko točno, toliko i duhovito kazao je već davno Croce kako su Nizozemac Janus Secundus (pisao je samo na latinskom: *Basia*) i talijanski erotici i idilici iz quattrocenta dali ruku Marinu (*Baci*)⁶. Kako se plodonosno takvi zaključci o međudodnosima zao-kružuju, dokazao je G. Tournoy, koji je pronašao 25 latinskih prijevoda iz Boccacciova *Dekameron* do kraja 16. stoljeća. A na čelu je toga

¹ *On Petrarchism in Latin and the Role of Anthologies*, u: „Acta Conventus Neo-Latini Lovaniensis — Proceedings of the First International Congress of Neo-Latin Studies“, ed. by J. IJsewijn and E. Kessler, Leuven-München 1973, str. 235-244. Za cijeli kompleks v. i Forsterove vrlo značajne dvije knjige: *The Icy Fire. Five Studies in European Petrarchism*, Cambridge Univ. Press 1969 i *The Poet's Tongues. Multilingualism in Literature*, Cambridge Univ. Press in assoc. with Univ. of Otago Press 1970 (i u njemačkom prijevodu: *Dichten in fremden Sprachen*, München 1974, Francke Verlag). Usp. i moj pokušaj: *Divina Petrarcae eloquentia - O nekim odjecima Laurina spjevaoca u hrvatskih latinista*, u: „Forum“, god. XIV, knj. XXX, br. 7-8, str. 186-193, Zagreb 1975.

² *Poésie néo-latine et poésie de langue vulgaire à l'époque de la Pléiade*, str. 389-403 u: „Acta Conventus Neo-Latini Lovaniensis“, Leuven-München 1973.

³ *The Humanist Epigram and its Influence on the German Epigram*, u: „Acta Conv. Neo-Lat. Lovaniensis“, str. 557-576.

⁴ Str. 357 u: *Storia della letteratura Italiana*, vol. 3: *Il '400*, Milano 1966.

⁵ *Introduzione*, str. X-XI, pred izborom tekstova u: *Poeti latini del Quattrocento*, a cura di F. Arnaldi, L. Gualdo Rosa e L. Monti Sabia, *La letteratura italiana — Storia e testi*, vol. 15, Milano-Napoli 1964.

⁶ *La poesia latina*, str. 464 u: *Poesia popolare e poesia d'arte*, Bari 1933.

prevodilaštva nitko drugi nego Petrarca koji je 1353. preveo novelu Griselda (*Griseldis*), posljednju iz *Dekameron*a, i time htio upoznati učeni svijet, komu je nepoznat talijanski, s umjetnošću svoga prijatelja. Nakon Petrarke i drugi su humanisti, npr. Bruni i Beroaldo, latinskim prijevodima pridonijeli evropskoj slavi *Dekameron*a. U izvornoj latinskoj novelistici, koje nema mnogo, situacije, likovi i motivi vrlo su često isti kao i u novelistici narodnog izraza. Latinska je novela, poput narodne, vezana ili tijesno za srednji vijek, ili još češće — poput latinske komedije — za suvremene situacije⁷.

2.2. Dostajat će iz poljske književnosti dva primjera da se pokaže skladna i bogata uzajamnost u renesansnom razdoblju. Tvorac modernoga poljskog pjesništva Jan Kochanowski počeo je pjevati na latinskom, a zatim je cijeli život usporedno stvarao na latinskom i poljskom. U tom trećem odsječku renesansnoga pjesništva poljskog (1543—1584), kao i u prethodnima, latinsko je pjesništvo živo povezano s aktualnim temama poljskog naroda. A i III. i IV. knjiga latinskih elegija sadržavaju više poljskoga kolorita nego prve dvije knjige, što ih je Kochanowski bio ispjevao i posvetio dragani Lidiji u Padovi⁸. Prema mišljenju nekih, npr. Tadeusza Sinka, najistaknutiji umjetnik i pjesnik među poljskim latinistima, Szymon Szymonowic, „posljednji među najboljima i najbolji među posljednjim poljskim pjesnicima koji su se služili latinskim jezikom“, kako ga ocjenjuje L. Winniczuk⁹, tek je potkraj života pjevao i na poljskom jeziku. S tim je u vezi visoko za nas indikativna konstatacija Kumanieckoga: pjesnikovo je kasno stvaranje na poljskom bilo pripremljeno latinskim pjesništvom i cvalo je na tlu njegova latinskog pjesništva¹⁰. I općenito uzevši: latinsko je pjesništvo u doba renesanse poljske pomoglo rađanju klasičnog pjesništva na poljskom jeziku.

2.3. Što se hrvatske književnosti tiče, M. Kombol¹¹ bio je prvi koji je sustavno i dosljedno upućivao na povezanost estetsku i književnopovijesnu i kulturnopovijesnu cijelog organizma hrvatske književnosti, kako u vertikalnom prostiranju kroz stoljeća, tako i u horizontalnom po regijama, školama i pojedincima stvaraocima. Doduše, Kombol se većinom osvrće na književnost hrvatskog izraza, ali ne propušta upozoravati i na poneke vrlo važne uzajamne veze među književnicima obaju izraza, i latinskog i hrvatskog. Temeljnima u tom pogledu, posebice u povezanosti s evropskim strujanjima, jesu

⁷ *La novella latina nel Rinascimento*, u : „Acta Conv. Neo-Lat. Lovaniensis“ Leuven-München 1973, str. 681—686.

⁸ Usp. K. Kumaniecki, *Die lateinische Dichtung in Polen in der Zeit der Renaissance (1460—1620)*, str. 107 i 115—117 u: „Renaissance und Humanismus in Mittel — und Osteuropa. Eine Sammlung von Materialien“, besorgt von J. Irmischer, Bd. II, Berlin 1962, Akademie-Verlag.

⁹ *Die lateinische Dichtung des Simon Simonides (1558—1629)*, str. 139 u: „Renaiss. u. Human. . .“, II.

¹⁰ *O. c.* 120.

¹¹ *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb 1945 (2. izd. priredili M. Ratković i J. Ravlić, Zagreb 1961).

dvije Krstičeve studije, zgusnute i vrlo poticajne¹². Budući da smo V. Gortan i ja u *Hrvatskim latinistima* okupili prethodne rezultate s područja hrvatsko-latinskih veza te ih donekle proširili¹³, a i ja sam nastojao još dodati pokoju crtu¹⁴, mogu se ovdje ograničiti samo na nekoliko imena i naslova.

Zanimljive su i očigledne stilske i neke idejne korespondencije u hrvatskom epu *Judita* i latinskom epu *Davidias* Marka Marulića¹⁵, potekle iz istog izvora pjesnikova nadahnuća, uz poticaje mjestimične iz Vergilija, ukorijenjene i u kršćanskoj inspiraciji srednjovjekovnoj i humanističkoj. Da ne spominjem drugo, što je vrlo poznato iz Marulićeva opusa hrvatskog i latinskog, istaknuo bih iz kompleksa idejnog i nacionalnog izvanredno Krstičevo zapažanje o intimnom prijateljstvu i srodnosti pogleda Marulićevih s banom hrvatskim i biskupom Petrom Berislavićem: očituje se nerijetko u bana isti buntovno-kritički duh, koji progovara na Marulićevim stranicama protiv pokvarenoga klera, a ideal je Juditina rodoljublja takorekuć utjelovljen u Berislavićevu životnom djelu¹⁶.

U dvjesto godina mlađeg Ignjata Đurđevića, komu će se toliko diviti u sjevernoj Hrvatskoj i Kanizlić i Katančić, dostatno je među brojnim zapaziti samo jedan stilski detalj: usporedba njegove izvrsne elegije *Somnium de domina* (od st. 54 dalje) i pjesme *Ljubica sramežljiva* (br. 26, *passim*) otkriva niz istovrsnih slika i stilskih obrata. Zanimljiva je i činjenica da pjesnik I. pjevanje svojih *Uzdaha Mandaljene pokornice* prevodi u heksametrima na latinski (*Magdalidos Illyricae liber primus*, u Mlecima 1728), a u predgovoru ističe snagu i ljepotu hrvatskog jezika, pozivajući i druge pisce da se poput njega što više služe — materinskim jezikom.

¹² *Humanizam kod južnih Slavena*, „Enciklopedija Jugoslavije“, sv. 4, Zagreb 1960. i *Latinitet kod južnih Slavena*, „Enc. Jug.“, sv. 5, Zagreb 1972.

¹³ *Temeljne značajke hrvatskog latinizma*, str. 19 i d. i 32—33 u I. svesku (Zagreb 1969) i članci o Vitezoviću, Džamanjiću, Feriću, Katančiću i Baričeviću u II. svesku (Zagreb 1970).

¹⁴ Posebice u razlučivanju nacionalnog i internacionalnog vida hrvatskog latinizma i u utvrđivanju ne samo kontinuirane suopstojnosti nego i bogate međuzavisnosti latinsko-hrvatskog izraza u hrvatskoj književnosti, npr. u radovima: *L'esprit national et international de la littérature latine Croate*, str. 687—691 u: „Acta Conv. Neo-Lat. Lovaniensis“, Leuven-München 1973; *Mediteranska konstanta u književnoj kulturi hrvatskoj*, u: „Republika“, god. XXIX, br. 7—8, str. 696—703, Zagreb 1973; *Hrvatski latinizam u kontekstu hrvatske i evropske književnosti*, str. 137—151 u zborniku: „Hrvatska književnost u evropskom kontekstu“, ured. A. Flaker i K. Pranjić, Zagreb 1978.

¹⁵ Usp. V. Gortan, *Čitajući Marulićevu Davidijadu i Juditu*, u: „Čakavska rič“ II 1, Split 1972, str. 35—44; B. Glavičić, *Komentar*, *passim*, uz hrvatski prijevod *Davidijade*, u: *Marko Marulić Dalmatinac, Davidijada — M. Maruli Delmatae Davidias*, treće izdanje priredio i uvod napisao Veljko Gortan, preveo i komentar sastavio Branimir Glavičić, Zagreb 1974, Hrv. latinisti, knj. 7; B. Glavičić, *Važnost proučavanja Marulićeve Davidijade*, u: „Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio filoloških znanosti (8)“, god. 13, sv. 13, str. 107—134, Zadar 1975.

¹⁶ S. v. *Berislavić, Petar*, str. 481 u: *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 1, Zagreb 1955.

Sugrađanin Đurđević, ekskluzivni latinist Brno Džamanjić piše potkraj 18. stoljeća izvrsne *Epistolae*, potičući, na primjer, u četvrtoj od njih Pjerka Sorkočevića da dovrši nadopunu Gundulićeva *Osmana*, a u jedanaestoj Džanluku Volantića da objavi *Osmana* te da ili nagovori Sorkočevića ili sâm da na hrvatski jezik — koji je i mek i pun snage i lako se podaje svakoj pjesničkoj građi — prevede Homera. Džamanjić je sam, bolje od Ferića, na latinski preveo *Radonju* Vladislava Menčetića. A namjeravao je prevesti i *Osmana*. Latinist Džamanjić i Gundulić!

Velik dio u bogatu latinskom opusu Đura Ferića sastoji se u slavljenju i promicanju književnosti narodnog izraza, bilo da brojne narodne pjesme (među njima su i *Asanaginica* i *Majka Margarita*) i poneke Kačićeve prevodi na latinski ili na temelju narodnih poslovice piše latinske basne ili vlastite latinske basne prevodi na hrvatski ili pak u dvjema zbirkama *Elogija* hvali pjesnike, najviše Junija Palmotića i Gundulića, i prozne pisce hrvatskog izraza iz dubrovačke prošlosti. Ferićevi su predromantički zanosi za narodnu Muzu i pijetet prema blagu umjetničke književnosti dubrovačke ostavili duboke tragove u generacije hrvatskih preporoditelja u Zagrebu.

Nešto mlađi Ferićev suvremenik, Đuro Hidža, koji je svoj hrvatski pjesnički rad, osobito prevodilački, više cijenio od latinskoga, preveo je na hrvatski Horacijevu liriku, cijeloga Vergilija, gotovo u cjelini *Tibula*, manje dijelove *Katula*, *Propercija*, *Ovidija*, itd. Njegovi su dakle interesi prevodilački drukčiji od Ferićevih, ali je stav prema čuvanju dubrovačke književne tradicije isti, stroži doduše u njegovanju umjetničkog izraza prošlosti. I manje detaljna analiza dikcije njegova prijevoda Horacija (*Quinta Horacia Flaka Piesni liričke*, u Dubrovniku 1849) potvrđuje riječi što ih je u predgovoru izdanja napisao Antun Rocci-Ročić: „Štiujući naše pisaoce osobito četarnestoga (Ročić očigledno misli: quattrocento, dakle 15. st., op. V.V.) vieka i neštedeći ni truda ni pieneza za iznaći i dobiti starih i poznih knjigah slavianskiah pribavi sebi duboko baš poznanje ilirskoga jezika i knjiženstva...“. Striktna dakle njega klasične dikcije dubrovačke, i to na prijevodima tekstova iz klasika rimske književnosti. Ili kako bi za njega kazao Ročić u produžetku gornje rečenice: „... tako da odluči prevestiti liričke piesni Horacia neka bi pokazao da što god upisaše klasičko pero garčko i rimsko to sve mogaše se izrieti našiem govorom bez otrunuti cviet one liepote radi kojega književni plodi ovezieh davno izobraženieh i mogućieh narodah služe joštera i dan današnji na izgled i priliku govorenja i pisanja sviem žiteljim najprosvietljenieh stranah Europe“.

Ne bih smio završiti ovaj mali niz primjera iz hrvatske književnosti — komu se mogu dodati deseci drugih, jednako uvjerljivih, iz svih krajeva i stoljeća hrvatskih — a da ne spomenem slavonskog franjevca Matiju Petra Katančića. Njegov obilan opus arheološki, historiografski, filološki, pa pjesnički i prevodilački, dokazom je ne samo velikog mara i visoke učenosti, nego predstavlja ujedno i duhovni most između sjeverne i južne Hrvatske. Za razliku od njegovih domi-

šljanja o autohtonosti Hrvata u Panoniji i Dalmaciji od rimskog doba (usp. npr. njegovu knjigu *In veterem Croatorum patriam indagatio philologica*, u Zagrebu 1790), kudikamo je za književnost važnije što on u svojim latinskim raspravama do ilirske generacije¹⁷ pronosi uvjerenje o klasičnosti dubrovačke i povezanosti južnohrvatske književnosti, a time i o kontinuitetu hrvatske književnosti kao cjelovita organizma. Poznaje on književni rad Ranjine, Palmotića, Đurđevića, Barakovića, P. Divnića, više puta spominje Kačića, u vezi je s Makaraninom Pavlović-Lučićem, itd. Kako u sebi združuje uvjerenog klasicista i žarkog poklonika narodne Muze, pokazao je i svojom latinsko-hrvatskom pjesničkom zbirkom *Fructus auctumales* (obj. u Zagrebu 1791), u kojoj neke latinske i neke hrvatske pjesme ne samo što u inspirativnom poticaju i brojnim detaljima dikcije odaju pero istog pjesnika (da i ne spominjem sada kvantitativnu njegovu metriku u hrvatskom dijelu pjesništva), nego i neke iste ili slične opstojе u hrvatskoj i u latinskoj varijanti. Njegova je pjesnička zbirka također vrlo snažno utjecala na oblikovne pjesničke postupke i jezični izraz ilirskog naraštaja. Katančić je, znano je, u rukopisu ostavio i hrvatsko-latinski rječnik (*Pravoslovník-Etymologicon Illyricum*, izrađen do riječi „svemoguch“, s više od 50.000 riječi), a G. Čevapović izdao mu je postumno, u Budimu 1831, cjelokupan prijevod *Biblije* na hrvatski (*Sveto pismo Starog zakona* u 4 sveska i *Sveto pismo Novog zakona* u 2 sveska, u oba je usporedno tiskan i latinski tekst *Vulgate*). Katančić je doista reprezentativan primjer dvojezičnog autora, koji u visokoj mjeri potvrđuje tezu o tijesnoj uzajamnoj vezi i međuzavisnosti hrvatskog i latinskog stvaralaštva, a time i prevladavanju regionalizma, na području hrvatske književnosti.

3. Zaključit ću. Kolik je stupanj i koliko trajanje koegzistentnosti (ili McFarlaneovim terminom: simbioze) književnosti pisane na latinskom i na narodnom jeziku u pojedinim nacionalnim književnostima, valja tek za svaku književnost istražiti. Čini mi se da je ta koegzistentnost u talijanskoj književnosti — među velikimapa odatle i u talijanskoj književnoj historiografiji, najočitije izražena, barem do 18. stoljeća. U hrvatskoj je književnosti ona najpotpunija i najtrajnija, zahvaćajući djelomice i prva desetljeća 19. stoljeća. Što se komplementarnosti stvaranja u latinskom i narodnom izrazu tiče, ona je u većine književnosti evropskih najočitija u razdoblju renesanse. U Hrvata je komplementarnost latinske književnosti s onom na narodnom jeziku iz više razloga, estetskih, kulturnopovijesnih, pa i političkih, trajno nazočna u svim razdobljima. Čak je uzajamna povezanost latinskog i narodnog izraza u hrvatskoj književnosti ne samo u bezbrojnim pojedinostima lako uočljiva nego i za ocjenu cjelokupna tijeka njezina razvoja veoma značajna, da ne kažem presudna.

¹⁷ Visok stupanj učestalosti (indeks 46) ,kojom se Katančić javlja u temeljnim časopisima hrvatskog narodnog preporoda „Danici“ i „Kolu“, nalazi A. Flaker, *Struktura kulture hrvatskog narodnog preporoda*, str. 137 i 147 u: *Stilske formacije*, Zagreb 1976.

Kad se sustavno istraže veze između latinskog i narodnog stvaralaštva, reperkusije će u književnopovijesnoj karakterizaciji biti vrlo duboke: kako za pojedina razdoblja pojedinih nacionalnih književnosti (o pojedincima piscima ili književnim rodovima da i ne govorim), tako i za cjelokupan tijek nekih nacionalnih književnosti. Jer putovi su istraživanja dosad uglavnom tekli samo ovako: neolatinska književnost mjerena s rimskom, sa suvremenicima (ili starijim) latinistima u nekom kraju ili narodu, s latinistima u Evropi. Vrlo su se malo istraživali odnosi latinista naspram suvremenih i starijih, domaćih ili stranih, pisaca na narodnom jeziku. Najmanje su predmetom istraživanja bili odnosi pisaca narodnog izraza naspram starijih ili suvremenih, domaćih i stranih, pisaca latinskog izraza. Vertikalni naime kontinuitet, bilo u okviru jedne književnosti ili više njih komparativno promotrenih, očituje se u kudikamo većoj plastičnosti, ako se neprestano i usporedno prati tijek i narodne i latinske književnosti, njihovo suopstojanje u horizontalnom prostiranju, kada ga i koliko ga ima, njihova uzajamna povezanost, kad je i koliko je ima.

Jer ne valja zaboraviti da linija utjecaja tematsko-motivskih, oblikovno-jezičnih, metričkih nije u književnostima narodnog izraza tekla samo putem od antičkog Rima do književnosti 15. i daljih stoljeća bližih našem, nego i putem od antičkog Rima do neolatinskih stvaralaca, a njihovim posredovanjem prelijevala se na suvremenu književnost narodnog izraza. I obratno: neke su specifične teme (npr. političko-nacionalne, jezične, gospodarske), pa i neki književni postupci, osobito u postrenesansnim stoljećima, prešli u latinističku književnost iz suvremene ili starije književnosti narodnog izraza.

Spoznaja o povezanosti i uzajamnosti stvaranja u književnosti latinskog i književnosti narodnog izraza — bile one trajne ili djelomične, ostvarivale se u okviru iste nacionalne književnosti ili iste stilske epohe ili istoga književnog roda — dovodi će, uvjeren sam, još više do plodnih i čak neočekivanih rezultata. Neočekivanih utoliko što će se iz usporednog promatranja književnosti narodnog i latinskog izraza mnogo jasnije očitovati sklop, cjelokupnost jedinstvene nacionalne književnosti. A pri tomu posebnosti, koje imaju književnost narodnog izraza s jedne i književnost latinskog izraza s druge strane, neće ni u kojem pogledu biti zastrte. Što je Curtius¹⁸ izvanredno dokumentirano i u sintezi nadahnuto ostvario za srednjovjekovlje evropsko, ostaje velikim i teškim, ali i mnogo obećavajućim zadatkom u istraživanju stupnja i načina isprepletenosti dva-ju izraza književnih, narodnog i latinskog, u stoljećima od ranog humanizma evropskog do 19. stoljeća.

Ako bi se u prvi mah učinilo da u ovom mojem razmišljanju preteže makroskopija nad mikroskopijom¹⁹, moram odgovoriti: da, kao radna hipoteza ovdje je doista u prvom planu makroskopija, ali

¹⁸ *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter.*

¹⁹ Parafraziram ovdje Schuchhardtovu misao o paritetnom spoju mikroskopije i makroskopije kao idealu znanstvenog rada, koju je Curtius među ostalima stavio kao motto na čelo svojoj knjizi.

takva da pretpostavlja čitavu mrežu mikroskopskih istraživanja. Dakako, mikroskopskih istraživanja sa stalno nazočnim makroskopskim stajalištem, što će reći sa stalno nazočnim pogledom uprtim u cjelokupnost jedne nacionalne književnosti ili, *sit venia verbo*, u cjelokupnost evropske književnosti.

Zagreb.

V. Vratović.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Vladimir Vratović: VERHÄLTNIS UND GEGENSEITIGE VERFLECHTUNG LATEINISCHER UND VOLKSSPRACHLICHER LITERATUREN

Es ist eine unumstößliche Tatsache, daß die lateinsprachige Literatur, in welcher Nation sie auch immer auftreten mag, in sich übernationale Eigentümlichkeiten aufweist, vor allem wegen der lateinischen Sprache und des in ihr enthaltenen bedeutenden Repertoires an motivisch-thematischen Komplexen, wegen der Metrik, sowie wegen der traditionellen Gattungen. All das entstammt einheitlichem römischem Ursprung und hat sich im Rahmen des allgemeuropäischen Neulatinismus entwickelt. Ohne Rücksichtnahme auf Beziehungen der neulateinischen Literatur zur römischen, sowie zum lateinischen Schöpfungsfertum im modernen Europa, lenkt der Autor seine Aufmerksamkeit auf das Verhältnis zwischen der lateinischen und der volkssprachlichen Literatur innerhalb der einzelnen Nationalliteraturen.

Um die Integriertheit der Latinität in kontinuierlichen Gewebe der einzelnen Nationalliteraturen zu erkennen, bedarf es gründlicher horizontaler Erforschungen, d. h. in erster Linie Erforschungen aller ästhetischer und gedanklicher Verbindungslinien zwischen gleichzeitigen literarischen Erscheinungen der lateinischen und volkssprachlichen Dichtung im Rahmen einer Nationalliteratur.

Aus den Indizien des Grades der gegenseitigen Beziehungen und der wechselseitigen Verflechtung der lateinischen mit den volkssprachlichen Literaturen geht der methodologische Imperativ hervor: an eine komplexe Erforschung beider Literaturmedien von denselben ästhetischen und geschichtlichen Standorten aus heranzugehen.

Diese gleichartige Haltung — die allerdings die Gesetzmäßigkeiten zweier sprachlicher Ausdrucksarten und die mit ihnen in Verbindung stehende Tradition miteinschließt — muß eine qualitativ neue Betrachtungsweise in der Periodisierung der neulateinischen Literatur zur nötigen Folge haben, wobei eine deutlichere Möglichkeit der Unterscheidung entstehen würde, inwiefern nämlich die lateinsprachige Literatur eigene entwicklungsimmanente Besonderheiten aufzuweisen hat, oder aber in welchem Maße sie sich dem allgemeinen Schema der Stilepochen der einzelnen volkssprachlichen Literaturen angleicht, beziehungsweise sich ganz diesem Schema einordnet.

An Beispielen aus der italienischen, polnischen und besonders der kroatischen Literatur versucht der Autor, die Wechselbeziehungen aufzuzeigen zwischen den beiden sprachlichen Ausdrucksarten, die das Gefüge der einheitlichen Nationalliteratur bilden: der lateinischen und der volkssprachlichen.